

Психологічна готовність учнів допрофільних класів до дистанційного навчання української мови

Г. А. Шиліна*

Бердянський педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

*E-mail: shilina-galina@mail.ru

Paper received 21.12.15; Accepted for publication 05.01.16.

Анотація. Ефективність дистанційного навчання залежить від психологічної готовності учня до нього і потребує докладного розгляду. Психологічна готовність учнів до дистанційного навчання – це складне багатокомпонентне особистісне новоутворення, що проявляється в усвідомленні школярем суспільної особистісної значущості, готовності до виконання конкретної навчальної діяльності з позиції діяльнісного підходу.

Ключові слова: психологічна готовність, дистанційне навчання, допрофільна підготовка, електронні навчальні курси, українська мова

Вступ. Засоби масової інформації уже давно ввійшли в наше життя та є його невід'ємною частиною. Сучасний освітній простір неможливо уявити без технології дистанційного навчання, яка надає учням великі можливості для передачі знань. Технологічність, доступність, відкритість, індивідуальність – такими є переваги дистанційного процесу навчання. Увійодять у практику роботи педагогів навчальні вебінари, відеоконференції, спілкування за допомогою чату, форуму. Розвиток комп'ютерних технологій дає змогу налаштовувати wiki-сайти, в яких можна створювати, редагувати, переглядати сторінки, обговорювати статті. Завдяки інформаційним технологіям відкриваються нові траєкторії навчання, розширюються можливості усіх учасників навчально-виховного процесу. Постає питання контролю за інформацією, її обсягом для навчання відповідно до вікових особливостей учнів та їх готовності до навчання онлайн.

Аналіз публікацій з теми дослідження свідчить про посилену увагу вчених (А.І. Войтко, Л.С. Виготський, О.М. Горошкіна, М.П. Гузик, Л.А. Гуцан, Д.О. Закатнов, В.П. Зінченко, О.С. Караман, А.Г. Ковальов, В.М. Мадзігон, В.В. Мачуський, О.В. Мельник, Б.Г. Мещеряков, Є.М. Павлютенков, В.Ф. Рибалка, М.І. Піддячий, М.С. Пряжніков, В.К. Сидоренко, В.В. Синявський та інші) до проблеми професійного самовизначення учнів в умовах профільного навчання, в здійсненні індивідуального підходу до вибору профілю навчання, а згодом і вибору професії.

Науковці осмислюють теоретичні, змістові й методичні аспекти допрофільної підготовки учнів в сучасній загальноосвітній школі (О.Б. Даутова, Л.А. Липова, О.Л. Морін, А.П. Самодрин та інші) та психолого-педагогічні аспекти формування готовності учнів до профільного й професійного самовизначення з позиції діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів (З.Л. Становських, А.І. Войтко, М.С. Янцур та інші). Дитина в цілісній системі навчально-виховного процесу постає як суб'єкт діяльності, і як суб'єкт розвитку власної особистості [2]. Психологічний аспект дистанційного навчання висвітлено у працях Ю.М. Богачкова, І.В. Малафіка, В.Ф. Сафін, М.Л. Смульсон. Однак, залишаються недостатньо дослідженими психолого-педагогічні умови організації

дистанційного навчання та різних його форм серед учнів середньої школи.

Метою статті є дослідження поняття готовності учнів до дистанційного навчання мови у допрофільних класах.

Ефективність дистанційного навчання залежить від психологічної готовності учня до нього і потребує докладного розгляду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття психологічної готовності активно вживається у багатьох напрямках психології, однак, єдине загальноприйняте визначення відсутнє. Дослідники намагаються визначити готовність як якість особистості, здатність до діяльності, установку, психічний стан, необхідний для якісного виконання своїх обов'язків [4, с. 80]. Т.М. Бабко уточнює зміст поняття «готовність учня основної школи до вибору гуманітарного профілю навчання» як «складного особистісного новоутворення, що проявляється в усвідомленні школярем суспільної особистісної значущості гуманітарної освіти». Вивчення готовності може бути здійснене в контексті, наприклад, навчальної діяльності. М.Л. Смульсон пропонує виокремити у структурі готовності два компоненти: перший, що формується протягом довгого часу та пов'язаний з особистісними рисами, і другий, на який можна впливати в короткочасному періоді [4].

Готовність учнів допрофільних класів до дистанційного навчання – це готовність до виконання конкретної навчальної діяльності. На нашу думку, готовність – це взаємна відповідність діяльності та її суб'єкта. Щоб визначити ступінь готовності учнів до дистанційного навчання, досліджуємо зміст та діяльність учня. Критерії, за якими можна визначити готовність учнів до дистанційного навчання: мотивація навчання; відповідність мети реальним можливостям учня; відповідальність, цілеспрямованість, систематичність у виконанні завдань; навички самостійної роботи та під керівництвом дистанційного вчителя. Вивчення мотивів навчальної діяльності в модифікації А.А. Реана і В.А. Якунина припускає варіанти мотивів навчання: отримати диплом; успішно продовжити навчання на подальших курсах; успішно вчитися, скласти державну підсумкову атестацію та зовнішню

незалежне оцінювання; не відставати від однокласників тощо.

В оцінюванні готовності до навчання в педагогічній психології склався досить сталий підхід. У ньому готовність визначено як багатокомпонентне утворення, й основні розбіжності виникають з питань необхідності та достатності розгляду тих чи інших компонентів. Для прикладу наведемо наведемо модель готовності до навчання у школі, розроблену Н.І. Вьюною, К.М. Гайдар та Л.В. Темною: психомоторна, інтелектуальна, емоційно-вольова, особистісна, соціально-психологічна готовність [4, с.92].

Відомо, що готовність завжди є до чогось, до цілком конкретної діяльності й повинна враховувати її специфіку. Крім того, найчастіше діагностується рівень актуального розвитку. Л.С. Виготський сформулював основні закони психічного розвитку дитини й запропонував концепцію «зони найближчого розвитку». На його думку, «навчання й розвиток пов'язані між собою з першої хвилини життя». Учений стверджував, що навчання в поєднанні з розвитком повинно весь час перебувати на рівень вище, а дитина потребує постійної підтримки дорослого. «Зона найближчого розвитку» – відстань між актуальним рівнем розвитку (наявним спривляється з поставленим завданням під контролем дорослих. Продуктивність учнів буде високою лише тоді, коли буде відбуватися тісна співпраця між учителем та учнем, у ході якої обидва суб'єкти проявляють однакову активність. Завдання вчителя – активізувати творчий потенціал учня. Під час засвоєння знань дитину треба орієнтувати не на те, що вона здатна вивчити сама, а на те, чого не вмє, але може зробити під керівництвом учителя.

Використання дистанційної форми навчання забезпечує, передусім, неперевершену (порівняно з іншими формами навчання) швидкість оновлення знань за підтримки інформаційних ресурсів, що обираються учнями зі світових електронних інформаційних мереж. Ця форма дозволяє практично без обмежень розширити навчальну аудиторію викладача, «знімаючи» всі географічні та адміністративні кордони» [1]. У порівнянні з традиційними навчанням дистанційне має ряд переваг: доступність (для різних вікових груп) і бажання вчитися. Особливого значення набуває мотивація, яка вже не може бути «зовнішньою», а виключно «внутрішньою», в підґрунті якої полягає дійсний запит на навчання [4].

Бажання вчитися як у традиційному, так і в дистанційному режимі має бути рушійною силою учнів. Актуальним є питання: як зацікавити школярів до навчання, викликати в них інтерес і підтримувати мотивацію в ході усього періоду навчання. У працях науковців Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіної, С.О. Карамана, О.В. Караман, Г.Р. Корицької, Г.Т. Шелехової) визначається роль дидактичних ігор, робота з художнім текстом у розвитку пізнавальної активності учнів. Завдяки вдало підібраним

завданням, які школярі виконуватимуть дистанційно, можна підтримувати інтерес до навчання, вказати шлях до самостійного здобуття знань.

Дистанційне навчання – порівняно нова форма здобуття знань, яка базується відповідно до державних стандартів освіти. У Положенні про дистанційне навчання (наказ Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013) визначено, що це «... індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі...».

Широкий спектр засобів для розширення світогляду надає мережа Інтернет. Учні 8-9 класів із задоволенням розглядають можливості навчання на відстані. Як показує практика, діти 13-15 років краще засвоюють матеріал за класно-дистанційною формою навчання [12].

Передусім, це пояснюємо тим, що учні отримують додаткову можливість очних консультацій, особливо на початку навчання. Є.І. Машбиць аналізує основні психолого-педагогічні передумови комп'ютеризації навчання в середній школі. Автор доводить, що використання комп'ютерів для навчання порушує не тільки нові психологічні проблеми, але потребує і критичного перегляду фундаментальних положень педагогічної і психологічних теорій навчання [6]. Зумовлено це тим, що дані теорії не можуть обмежитися лише поясненням, вони повинні стати настановчими, причому рекомендації повинні відноситися до усіх аспектів взаємодії вчителя та учня й допускати технологізацію. На думку Б.Ф. Ломова, Є.І. Машбиця, сучасні психологічні теорії не можуть бути використані як методичні засоби. Комп'ютер настільки змінює діяльність учнів, що більшість виявлених психологічних закономірностей засвоєння знань і умінь втрачають свою значимість [6]. Формування умінь і навичок відбувається інакше, ніж за традиційної форми навчання.

Поділяємо думку М.Л. Смольсон, що навчальна діяльність для учня є засобом підготовки для досягнення певних цілей, які знаходяться поза самою навчальною діяльністю. У дистанційному навчанні, як і в традиційному «об'єктом діяльності є учень, який не володіє певними способами дій, а продуктом – учень, який ними володіє» [4, с. 86-87]. Оскільки учень як суб'єкт дистанційного навчання не може змінити самого себе, він робить це за допомогою виконання завдань. Це, насамперед, вимагає від учня ключових компетентностей, які необхідні для виконання поставлених завдань. Учитель у цій ситуації існує лише ситуативно, виконує роль наставника опосередковано. Така модель навчання є актуальною за умов навчання дорослих, а також у дистанційному навчанні. Ю.І. Машбиць визначав це як «динамічний розподіл управлінських функцій». Треба враховувати, що в дистанційному навчанні спілкування між учителем та учнем різниться від традиційних, є більш складним, динамічним та вибагливішим щодо організації

взаємодії. Учитель (тьютор) керує навчальним процесом на відстані, формує мету навчання, вказує засоби здійснення освітньої діяльності, шляхи виконання поставлених завдань.

Необхідною умовою застосування дистанційних курсів у середній школі є їх відповідність психолого-педагогічним та ергономічним вимогам. Відповідно до наказу МОН України № 1456 від 21.10. 2013 затверджено нову редакцію Концепції профільного навчання у старшій школі, згідно якої «допрофільна підготовка здійснюється у 8-9 класах із метою професійної орієнтації учнів, сприяння вибору ними напрямку профільного навчання у старшій школі». Реалізується програма курсу за рахунок годин варіативного складника навчальних планів загальноосвітньої школи: поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі; введення курсів за вибором, факультативів, додаткових занять. Прикладом предметних курсів за вибором є дистанційні курси української мови для учнів 8-9-х класів [13], розроблені за «Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів (класів) із поглибленим вивченням української мови. 8-9 класи».

У пояснювальній записці чинної програми «Українська мова» для 5-9 класів діяльнісна змістова лінія зазначена як стратегічна. Готовність учнів до конкретної навчальної діяльності треба здійснювати з позиції діяльнісного підходу. На думку Н.Б. Голуб, «Діяльність учителя має бути спрямована передусім на створення навчального середовища (сучасного, психологічно комфортного, багатого на ідеї, цікавого для учнів); актуалізацію навчального матеріалу; утвердження духу змагальності, здорової конкуренції; вивищення таких чеснот, як відповідальність, активність, ініціативність, взаємоповага, щирість, чесність тощо».

Діяльнісна змістова лінія передбачає формування соціальної компетентності: вправності активно діяти за допомогою цих знань і вмінь, не губитися в різних ситуаціях, проектувати й умотивувати свою поведінку, раціонально організувати свою діяльність, контролювати свої вчинки, приймати рішення, бути ініціативним і комунікабельним тощо [3].

Так, наприклад, своєчасним і актуальним є розробка регіональної програми «Школа сучасних знань» допрофільної та профільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів на засадах інформаційно-комунікаційних технологій, створеної комунальним закладом «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради) КЗ. Партнерами Програми є Запорізька обласна рада, Департамент освіти і науки Запорізької облдержадміністрації, Класичний приватний університет, загальноосвітні навчальні заклади м. Запоріжжя та області. «Шко-ла сучасних знань» – освітня онлайн-платформа, розміщена в навчальному середовищі Moodle. Мета програми передбачає створення умов для забезпечення якісної допрофільної та профільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів, надання їм

можливості отримати основні або додаткові знання на засадах інформаційно-комунікаційних технологій.

Актуальною на сьогодні є готовність школярів до сприймання інформації через Інтернет. Для учнів підліткового віку питання професійної орієнтації надзвичайно важливе. Основне завдання допрофільної підготовки – створення сприятливих умов для свідомого вибору профілю навчання у старшій школі. Допрофільна підготовка включає три етапи: *системоутворюючий, пропедевтичний, основний*. Перший, *системоутворюючий*, етап профілізації включає узагальнення знань про професії. Освітня система профільного навчання м. Мелітополя Запорізької області представлена в персоналізованому інтерактивному вигляді [8]. Онлайн-карта побудована для різних груп: учнів, батьків, учителів. Школярі мають можливість обрати напрям, який їх цікавить, дізнатися, в яких навчальних закладах вони можуть навчатися. Завдяки форуму учні 8-11-х класів можуть знайти відповіді: які нахили та здібності переважають; як обрати профіль навчання; як пов'язані між собою профіль та навчальні предмети; які факультативи, спецкурси, додаткові заняття наявні у навчальних закладах м. Мелітополя; географічне положення закладу та мова навчання.

За результатами дослідження виявлено, що в м. Мелітополь найбільший запит на суспільно-гуманітарний напрям, українську філологію, інші – технологічний, економічний, біотехнологічний, екологічний, математичний, історичний, правовий мають однаковий рівень зацікавленості. Для підсилення мотивації до навчання (як за традиційною формою, так і за дистанційною) бажано пройти диференційовано-діагностичний тест-опитувальник Є.А. Климова.

За його класифікацією світ професій поділяється на п'ять великих груп відповідно до провідного, головного предмета праці: отримані бали вказують тільки напрямок, а не величину оцінюваної ознаки. «Людина – художній образ» – усі творчі спеціальності; «людина – знак» – усі професії, пов'язані з розрахунками, цифровими й буквеними знаками, в тому числі й музичні спеціальності; «людина – людина» – всі професії, пов'язані з обслуговуванням людей, зі спілкуванням; «людина – техніка» – усі технічні професії, «людина – природа» – усі професії, пов'язані з рослинництвом, тваринництвом і лісовим господарством. За результатами тесту найбільший відсоток маємо за напрямом «людина-знак», і на однаковому рівні «людина-художній образ», «людина-людина». Щоб дізнатися більше про кожну з професій у відповідності з даними групами, можна скористатися електронним довідником професій, підготовленим старшокласниками м. Мелітополя під час професійно-орієнтаційного квесту.

Пропедевтичний етап формує уміння співвідносити мету вибору майбутньої сфери діяльності зі своїми можливостями через елективні курси та систему позакласних, позашкільних заходів із використанням індивідуального й групового консультування, тестування тощо.

Основний етап допрофільної підготовки – це моделювання видів навчальної діяльності: заняття проходять у вигляді лекцій, науково-практичних конференцій, онлайн-занять.

Висновок. У ході дослідження дійшли висновку, що психологічна готовність учнів до дистанційного навчання – це складне багатокомпонентне особистісне новоутворення, що проявляється в усвідомленні школярем суспільної особистісної

значущості, готовності до виконання конкретної навчальної діяльності з позиції діяльнісного підходу.

На нашу думку, готовність – це взаємна відповідність діяльності та її суб'єкта, згідно критеріїв за визначення підготовленості учнів до дистанційного навчання. Продуктивність учнів буде високою лише тоді, коли буде відбуватися тісна співпраця між учителем та учнем, у ході якої обидва суб'єкти проявляють однакову активність.

ЛИТЕРАТУРА

1. Богачков Ю.М. Системоутворювальні фактори системи дистанційного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах: огляд / Ю.М. Богачков // Інформаційні технології і засоби навчання. № 6 (26). – 2011 / URL: http://lib.iitta.gov.ua/671/1/Богачков_Системоутворювальні_фактори.pdf
2. Богачков Ю.М. Дистанційне навчання школярів – можливості та проблеми / Ю.М. Богачков, П.С. Ухань, Ю.Л. Новіков // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2011. – № 2. – С. 29-33.
3. Голуб Н.Б. Особливості діяльнісного підходу у процесі навчання української мови в основній школі / URL: http://lib.iitta.gov.ua/9509/1/Голуб%20_3_.pdf. – Назва з екрана.
4. Дистанційне навчання: психологічні засади : монографія / [М.Л. Смульсон, Ю.І. Машбиць, М.І. Жалдак та ін.]; за ред. М.Л. Смульсон. – Кіровоград : Імекс – ЛТД, 2012. – 240 с.
5. Малафійк І.В. Дидактика. Навчальний посібник / К.: Кондор, 2009. – 406 с.
6. Машбиць С.І. Психолого-педагогічні проблеми комп'ютеризації навчання / С.І. Машбиць. – М.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 158 с.
7. Про затвердження Положення про дистанційне навчання / URL: http://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/ – Назва з екрана.
8. Профільна онлайн карта м. Мелітополя / URL: <http://prof.melit.net.ua/> – Назва з екрана.
9. Психологическая готовность ребенка к обучению в школе / Н.И. Вьюнова, К.М. Гайдар, Л.В. Темнова. – М.: Академ. проект, 2003. – 253 с.
10. Сафин В.Ф. Психологический аспект самоопределения личности // Психологический журнал. – 1984. – № 4. – С. 65-73.
11. Уніфіковані вимоги 2008: Уніфіковані вимоги до дистанційних курсів у Донецькому національному університеті від 26.05.2008 / URL: <http://dl.donnu.edu.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=4809>. – Назва з екрана.
12. Шиліна Г.А. Класно-дистанційна форма навчання на уроках української мови та заняттях факультативу у допрофільних класах середньої школи / Галина Анатоліївна Шиліна. // Дивослово. №10 (691). – 2014. – С. 2-8.
13. Шиліна Г.А. Електронний курс з української мови для учнів 9 класу / Галина Анатоліївна Шиліна. – 2013 / URL: http://www.zhu.edu.ua/mk_school/course/view.php?id=87.

REFERENCES

1. Bohachkov, Y.M. System forming factors of distance learning at secondary schools: a review // Information technology and learning tools. № 6 (26). – 2011 / URL: http://lib.iitta.gov.ua/671/1/Богачков_Системоутворювальні_фактори.pdf
2. Bohachkov, Y.M. Distance learning of school children – opportunities and challenges / Y.M. Bohachkov, P.S. U Khan, Y.L. Novikov // Computer at school and family. – 2011. – № 2. – P. 29-33.
3. Holub, N. B Features of active approach in learning the Ukrainian language in secondary school / URL: http://lib.iitta.gov.ua/9509/1/Голуб%20_3_.pdf. – Title from screen
4. Distance Learning: Psychological Principles: monograph / [M.L. Smulson, U.I. Mashbut, M.I. Zhadak et al.]; for reduction. M.L. Smulson. – Kirovohrad : Imeks – LTD, 2012. – 240 p.
5. Malafiyik, I.V. Didactics Didactic. Study Guide / K.: Kondor, 2009. – 406 p.
6. Mashbyts, E.I. Psycho-pedagogical problems of computerization of education / E.I. Mashbyts. – M.: Publishing House "Academy", 2002. – 158 p
7. Approval of Regulations on distance learning / URL: http://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/. – Title from screen
8. The profile online map of Melitopol / URL: <http://prof.melit.net.ua/>. – Title from screen
9. Psychological readiness of a child for training at school / N.I. Vyunova, K.M. Haidar, L.V. Temnova. – Moscow: Akad. project, 2003. – 253 p.
10. Safyn, V.F. The psychological aspect of self-identity // Psychological journal. – 1984. – № 4. – P. 65-73.
11. Unified requirements for 2008: Unified distance-courses requirements at Donetsk National University on 26.05.2008 / URL: <http://dl.donnu.edu.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=4809>. – Title from the screen.
12. Shylyna, H.A. Class distance learning of the lessons of the Ukrainian language and elective classes in pre profile forms of secondary school / H.A. Shylyna. // Dyvoslovo. №10 (691). – 2014. – P. 2-8.
13. Shylyna, H.A. Electronic Ukrainian language course for students in grade 9 / Galina Anatoliyivna Shylyna. – 2013 / URL: http://www.zhu.edu.ua/mk_school/course/view.php?id=87

Psychological readiness of students of preprofile training classes for remote studying of the Ukrainian language

H. A. Shylyna

Abstract. The effectiveness of distance learning depends on student's psychological readiness to it and requires detailed consideration. Psychological readiness of students to distance education – is a complex multi-personality tumors, which manifests itself in students' public awareness of personal value, willingness to perform specific learning activities from a position of activity approach.

Keywords: *psychological readiness, distance learning, pre profile training, e-learning courses, Ukrainian*